

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

№ 1/9-539 від 08 серпня 2013 року

Міністерство освіти і науки,
молоді та спорту АР Крим
департаменти (управління) освіти і
науки (молоді та спорту) обласних
Київської та Севастопольської міських
державних адміністрацій

Про організаційно-методичні засади забезпечення права на освіту дітям з особливими освітніми потребами

Міністерство освіти і науки надсилає для використання в роботі методичні рекомендації "Про організаційно-методичні засади забезпечення права на освіту дітей з особливими освітніми потребами".

Просимо довести зазначені методичні рекомендації до відома працівників органів управління освітою, методичних установ, керівників спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів усіх типів, загальноосвітніх навчальних закладів, які мають інклюзивні класи, навчально-реабілітаційних центрів для врахування в роботі при організації навчально-виховного процесу з дітьми з особливими освітніми потребами.

Заступник Міністра Б. М. Жебровський

Додаток до листа МОН
від 08.08.2013 № 1/9-539

Організаційно-методичні засади забезпечення права на освіту дітей з особливими освітніми потребами

З метою охоплення дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі дітей-інвалідів, навчанням відповідно до законодавства про освіту та охорону дитинства, важливо створити банк даних у кожному регіоні про кількість таких дітей, у тому числі дітей-інвалідів, який має узагальнюватися та оновлюватися щорічно. Для створення банку даних необхідно налагодити співпрацю управлінь освітою з управліннями охорони здоров'я, соціального захисту для якомога раннього виявлення дітей з порушеннями психофізичного розвитку. Важлива роль при цьому належить психолого-медико-педагогічним консультаціям (ПМПК).

Звертаємо увагу на необхідність приведення діяльності ПМПК у відповідність до Положення про центральну та республіканську (Автономна республіка Крим), обласні, Київську та Севастопольську міські, районні (міські) психолого-медико-педагогічні консультації, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту, Національної академії педагогічних наук України від 23.06. 2011 № 623/61 "Про внесення змін до

Положення про центральну та республіканську (Автономна республіка Крим), обласні, Київську та Севастопольську міські, районні (міські) психолого-медико-педагогічні консультації" (далі - Положення).

До 1 вересня 2013 року необхідно проаналізувати діяльність ПМПК, **особливу увагу звернути на призначення голів ПМПК з відповідною дефектологічною освітою**, укомплектування ПМПК спеціалістами з відповідною дефектологічною освітою відповідно до вимог Положення.

Для приведення у відповідність до Положення діяльності ПМПК необхідно керуватися наказом Міністерства освіти і науки України від 04.06. 2013 № 680 "Про організацію діяльності психолого-медико-педагогічних консультацій".

Одним із головних завдань ПМПК є раннє виявлення дітей з особливими освітніми потребами з метою надання їм корекційної допомоги та консультативної допомоги їх батькам з питань особливостей розвитку та пізнавальної діяльності дитини, надалі - вибору програми для її навчання, в складанні індивідуальної програми розвитку дитини.

В тісній взаємодії з ПМПК мають працювати визначені управлінням освіти і науки спеціальні або комбінованого типу дошкільні, опорні загальноосвітні з інклюзивними класами/групами навчальні заклади.

Така співпраця необхідна для визначення перспективи запровадження інклюзивного навчання у регіоні шляхом створення умов для охоплення щороку таким навчанням більшої кількості дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі дітей-інвалідів.

Організовувати навчально-виховний процес таких дітей необхідно у комплексному поєднанні з корекційно-розвитковою роботою відповідно до особливостей психофізичного розвитку дітей. Така робота на основі індивідуального підходу здійснюється не лише у спеціальних навчальних закладах, а й у навчально-реабілітаційних центрах (далі – НРЦ).

Саме НРЦ забезпечує надання системної кваліфікованої реабілітаційної та корекційно-розвиткової допомоги дітям з особливими освітніми потребами, у першу чергу, дітям з важкими комплексними порушеннями психофізичного розвитку, які навчаються чи виховуються в дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах, за індивідуальною та іншими формами навчання.

Звертаємо увагу, що відповідно до Положення про навчально-реабілітаційний центр, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 16.08. 2012 № 920 (zareєстрованим у Міністерстві юстиції 05 вересня 2012 року за № 1502/21814), навчально-реабілітаційні центри забезпечують реалізацію права на освіту та здійснення комплексних реабілітаційних заходів, спрямованих на відновлення здоров'я, дітям із складними вадами психофізичного розвитку.

З метою розвитку мережі НРЦ Міністерством затверджено перспективний план відкриття цих закладів у регіонах (наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 20.11. 2012 № 1299 "Про затвердження перспективного плану розвитку навчально-реабілітаційних центрів").

Діяльність усіх спеціальних навчальних закладів для дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі НРЦ, повинна організовуватися згідно Державних санітарних норм та правил "Гігієнічні вимоги до улаштування, утримання і режиму спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, та навчально-реабілітаційних центрів", затверджених наказом Міністерства охорони здоров'я від 20.02. 2013 № 144, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 14 березня 2013 р. за № 410/22942.

Звертаємо увагу, що спеціальна школа-інтернат і НРЦ – це різні типи загальноосвітніх навчальних закладів, з різними функціями, тому недопустимо реорганізовувати спеціальні загальноосвітні школи-інтернати у навчально-реабілітаційні центри, якщо зміст їх діяльності не відповідає Положенню про НРЦ.

Для надання корекційно-розвиткової та реабілітаційної допомоги дітям з особливими освітніми потребами дошкільні та загальноосвітні навчальні заклади з інклюзивними класами/групами обов'язково мають укласти угоду з НРЦ або, у разі відсутності таких у найближчому оточенні, із спеціальними загальноосвітніми школами-інтернатами про співпрацю. Це стосується також загальноосвітніх навчальних закладів, в яких діти з особливими освітніми потребами, у тому числі діти-інваліди, навчаються за індивідуальною та іншими формами навчання.

З метою надання ранньої допомоги дітям з особливими освітніми потребами в НРЦ можливе відкриття консультативного пункту (**обов'язково передбачається статутом закладу**), завданнями якого є проведення консультацій для батьків, які виховують дітей зі складними порушеннями психофізичного розвитку, педагогічних працівників, психологів, які працюють з такими дітьми та їх батьками.

Також при НРЦ можливе функціонування центру ранньої допомоги, в склад якого входить патронажна служба. Метою діяльності такого центру є надання комплексної медико-психолого-педагогічної допомоги дітям зі складними порушеннями психофізичного розвитку раннього та дошкільного віку, що не належать до постійного контингенту НРЦ. В рамках роботи НРЦ можливо організувати в межах фонду заробітної плати виїзну форму роботи спеціалістів (надання корекційної допомоги дітям та консультування їх батьків на дому).

Навчально-виховний процес у НРЦ здійснюється у відповідності до статуту навчального закладу.

Звертаємо увагу, що відповідно до пункту 9.8. згаданих вище Державних санітарних норм і правил, у спеціальних навчальних закладах та НРЦ кількість навчальних годин (сумарно інваріантна частина, варіативна, фізична культура) повинна становити на тиждень не більше: у підготовчому, 1-му класі - 20 годин, у 2-му - 21 годину, 3-4-му - 22 години, 5-му - 25 годин, 6-му - 28 годин, 7-му - 30 годин, 8-12-му - 32 години.

У дошкільному відділенні навчально-виховний процес здійснюється відповідно до Базового компоненту дошкільної освіти, який є Державним стандартом дошкільної освіти України (схвалено рішенням Колегії Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 4 травня 2012 року, протокол № 5/2-2, затверджено наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 22.05. 2012 № 615 "Про затвердження Базового компоненту дошкільної освіти (нова редакція). Реалізується зазначений документ програмами та навчально-методичним забезпеченням, що затверджуються Міністерством освіти і науки.

Окрім цього, Міністерством рекомендовано програми розвитку для дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами, які розміщено на офіційному сайті МОН.

Водночас, допускається використання авторських, регіональних програм, які затверджуються науковими радами інститутів післядипломної педагогічної освіти.

Для складання індивідуальної програми навчання дітей дошкільного та шкільного віку, незалежно від місця навчання дитини, рекомендуємо користуватися методичними рекомендаціями, наданими МОНмолодьспортом в інструктивно-методичних листах від 18.05. 2012 № 1/9-384 "Про організацію інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах" та від 26.07. 2012 № 1/9-529 "Про організацію психологічного і соціального супроводу в умовах інклюзивного навчання".

Для роботи з дітьми в спеціальній школі у складі НРЦ використовуються навчальні програми для спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів та, у разі потреби, розробляються індивідуальні програми для кожної дитини відповідно до рівня її розвитку, знань, особливостей пізнавальної діяльності. Окрім цього, Міністерством розроблено та надано гриф навчальним програмам для дітей з помірною розумовою відсталістю з основних предметів для початкової школи ("Українська мова", "Я і Україна (довкілля)", "Трудове навчання", "Образотворче мистецтво", "Математика" (для підготовчих, 1-4 кл.), "Культура побуту" для 4-9 кл.; програма психолого-педагогічної корекції розвитку дітей з аутизмом), які також розміщено на офіційному сайті МОН та рекомендовано для роботи з дітьми зазначеної категорії в умовах НРЦ.

Зміст корекційно-розвиткових занять повинен бути спрямований на вирішення специфічних завдань, зумовлених особливостями психофізичного розвитку учнів, і реалізується через спеціально організовані групові та індивідуальні заняття за напрямками:

Для сліпих дітей та дітей зі зниженим зором:

"Соціально-побутове орієнтування", "Розвиток мовлення", "Корекція вад розвитку, комунікація", "Орієнтування в просторі та мобільність", "Ритміка", "Лікувальна фізкультура"; предметно-практичне навчання;

Для глухих дітей:

- "Розвиток слухо-зоро-тактильного сприймання мовлення та формування вимови", "Соціально-побутове орієнтування", "Ритміка";

Для дітей зі зниженим слухом:

- "Розвиток слухового сприймання та формування вимови", "Ритміка";

Для розумово відсталих дітей:

- "Розвиток мовлення", "Соціально-побутове орієнтування", "Ритміка", "Лікувальна фізкультура";

Для дітей з тяжкими порушеннями мовлення:

- "Логоритміка", "Розвиток мовлення", "Розвиток зв'язного мовлення", "Лікувальна фізкультура";

Для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату:

- "Корекція вад розвитку", "Лікувальна фізкультура"; "Соціально-побутове орієнтування",

Для дітей із затримкою психічного розвитку:

- "Корекція розвитку", "Розвиток мовлення", "Ритміка".

НРЦ, спеціальні загальноосвітні навчальні заклади та загальноосвітні школи з інклюзивним навчанням повинні постійно працювати в контакт з науковцями, медичними працівниками, соціальними службами, громадськими організаціями.

Обов'язковим напрямком діяльності цих навчальних закладів має бути просвітницька робота, яка ведеться в громаді за місцем розташування закладу. Важливим при цьому є залучення засобів масової інформації, розповсюдження передового педагогічного досвіду роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

Інклюзивне навчання дітей з особливими освітніми потребами організовується відповідно до "Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах", затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2011 р. № 872 та наказу Міністерства освіти і науки України від 23.07. 2013 № 1034 "Про затвердження заходів щодо

впровадження інклюзивного навчання в дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах на період до 2015 року".

Навчання в інклюзивних класах/групах здійснюється за типовими навчальними планами, програмами, підручниками та посібниками, рекомендованими Міністерством освіти і науки для загальноосвітніх та, у разі потреби, спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів.

Навчально-виховний процес у класах з інклюзивним навчанням здійснюється відповідно до робочого навчального плану загальноосвітнього навчального закладу. З урахуванням індивідуальних особливостей дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі дітей-інвалідів, складається індивідуальний навчальний план.

Обов'язковою умовою при складанні індивідуального навчального плану та індивідуальної навчальної програми є врахування висновків та рекомендацій ПМПК щодо вибору для дитини навчальної програми.

Ця вимога поширюється також на діяльність навчальних закладів (загальноосвітніх та спеціальних), у яких функціонують спеціальні класи для дітей з особливими освітніми потребами.

Розклад уроків для дітей з особливими освітніми потребами складається з урахуванням індивідуальних особливостей їх навчально-пізнавальної діяльності, динаміки працездатності протягом дня і тижня та з дотриманням санітарно-гігієнічних вимог.

Корекційно-розвиткова робота проводиться педагогами, психологами з відповідною освітою, які залучаються з НРЦ, ПМПК, спеціальних навчальних закладів шляхом укладання угод про співпрацю, а також психологами шкіл, установ соціального захисту, ПМПК, центрів практичної психології та соціальної роботи, створених при управліннях освіти і науки, ресурсних центрів. Координація послуг зазначених фахівців здійснюється місцевими управліннями освіти, відповідно до інформації, отриманої від дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів з інклюзивними групами/класами.

У разі потреби, відповідно до індивідуальних особливостей дитини, стану її здоров'я в штатні розписи загальноосвітніх навчальних закладів, у яких відкриті класи з інклюзивним навчанням, вводиться посада асистента вчителя відповідно до Типових штатних нормативів загальноосвітніх навчальних закладів, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 06.12. 2010 № 1205 "Про затвердження Типових штатних нормативів загальноосвітніх навчальних закладів".

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 18.07. 2012 р. № 635 "Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 14 квітня 1997 р. № 346 і від 14 червня 2000 р. № 963" внесено посаду асистента вчителя до переліку педагогічних посад, якими визначено, що асистент

вчителя є педагогічна посада та розроблено кваліфікаційну характеристику асистента вчителя.

Відмова у зарахуванні дітей з особливими освітніми потребами до загальноосвітнього навчального закладу за наявності рекомендації ПМПК та бажання батьків недопустима.

Для роботи з дітьми в загальноосвітніх школах з інклюзивними класами, перш за все, слід звернути увагу на створення безперешкодного доступу до навчальних закладів для дітей різних нозологій. З метою отримання практичної допомоги з даного питання рекомендується використання ДБН В. 2.2-3-97 "Будинки та споруди навчальних закладів", із змінами № 3, затвердженими наказом Мінрегіонбуду від 30.12. 2011 № 420, та навчально-методичного посібника "Архітектурна доступність шкіл" (Київ, 2012). Відповідні вимоги слід враховувати при підготовці загальноосвітніх навчальних закладів до нового навчального року та здійсненні капітальних ремонтів.

З метою визначення цілей та напрямку діяльності дошкільного та загальноосвітнього навчального закладу з інклюзивною формою навчання рекомендуємо використовувати навчально-методичні посібники "Індекс інклюзії: дошкільний навчальний заклад", "Індекс інклюзії: загальноосвітній навчальний заклад", схвалені до використання МОНмолодьспортом (Київ, 2011).

На допомогу психологам, педагогам у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами рекомендується методичний посібник "Психологу про дітей з особливими потребами у загальноосвітній школі" (Київ, 2012, Обухівська А., Ілляшенко Т, Жук Т.), рекомендований МОНмолодьспортом.

Окрім цього, для педагогів та батьків Міністерством рекомендовано серію "Інклюзивна освіта" комплектів методичних посібників "Путівник для вчителів", "Путівник для батьків" (Київ, 2010, за загальною редакцією Колупаєвої А. А.).

Зазначені навчально-методичні матеріали висвітлюють особливості розвитку, навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами, методичні рекомендації щодо забезпечення навчальних потреб таких учнів вдома та в інклюзивних класах загальноосвітніх навчальних закладів.

Перехідною до інклюзивної форми навчання є навчання дітей у спеціальних класах, діяльність яких регламентована Положенням про спеціальні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 09.12. 2010 № 1224, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 29 грудня 2010 року за №1412/18707.

Спеціальні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах (далі - спеціальні класи) - це окремі класи у загальноосвітніх навчальних закладах для навчання дітей, які потребують корекції фізичного та/або розумового розвитку, у спеціально створених умовах. Спеціально створеними умовами є безперешкодний доступ до території та приміщень загальноосвітнього навчального закладу; відповідна навчально-матеріальна база та відповідне кадрове забезпечення.

Наголошуємо, що рішення про створення спеціальних класів приймається засновниками (власниками) загальноосвітніх навчальних закладів за наявності відповідного контингенту учнів, навчально-матеріальної бази, кадрового забезпечення та погодження з відповідним органом управління освітою та органом державної санітарно-епідеміологічної служби. Організаційну допомогу загальноосвітнім навчальним закладам у створенні спеціальних класів, організації навчально-виховного процесу, підвищенні кваліфікаційного рівня педагогічних працівників тощо здійснюють відповідні органи управління освітою. Консультативну допомогу щодо відкриття та комплектування спеціальних класів, змісту навчання та корекційно-розвиткової роботи з дітьми надають відповідні психолого-медико-педагогічні консультації. Науково-методичне забезпечення загальноосвітніх навчальних закладів у частині функціонування спеціальних класів, моніторинг навчальних досягнень учнів здійснюють інститути післядипломної педагогічної освіти, районні (міські) методичні кабінети.

Звертаємо увагу на необхідність створення спеціальних класів для дітей з розладами спектра аутизму, бо саме такі класи є важливими для підготовки та адаптації цих дітей до навчання у спеціальних або загальноосвітніх навчальних закладах. Для формування навичок соціальної поведінки такі діти потребують спеціальних умов та спеціально організованого середовища. Чим раніше таке середовище для дитини буде створено, тим менше її розвиток відхилитиметься від норми, тим кращою буде її адаптація.

Навчання дітей з аутизмом повинно проводитися за індивідуальними програмами, складеними з урахуванням індивідуальних особливостей розвитку кожної дитини.

Просимо взяти до уваги, що постановою Кабінету Міністрів України від 12 вересня 2012 року № 881 внесено зміни до постанови Кабінету Міністрів України від 8 грудня 2010 року № 1149 "Деякі питання розподілу обсягу міжбюджетних трансфертів" щодо поширення дії коригуючих коефіцієнтів визначених видатків на навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах, які навчаються у спеціальних класах та в умовах інклюзивного навчання.

З урахуванням державної політики, сучасних тенденцій розвитку сфери освіти в контексті Конвенції про права інвалідів, у зв'язку із запровадженням інклюзивного (інтегрованого) навчання відбувається процес оптимізації мережі інтернатних закладів разом з розгортанням мережі загальноосвітніх

навчальних закладів з інклюзивними (спеціальними) класами. Така стратегія розширює можливості вибору батьками дітей з особливими потребами закладу для навчання таких дітей, створює умови для їх соціалізації, інтеграції в суспільство.

Директор департаменту

О. В. Єресько